

Література

1. *Беленькая О.* Анализ корпоративных слияний и поглощений // Управление компанией. — 2006. — № 2. — С. 49—54.
2. *Завьялова Е. В., Этокова Е. В.* Международные слияния и поглощения: опыт Запада. — К.: Рант, 2002. — 344 с.
3. *Мозговий О.* Корпоративне управління в Україні та питання залучення інвестицій // Ринок цінних паперів України. — 2001. — № 2—3. — С. 26—29.
4. *Руденко Ю., Килимник О.* Злиття та поглинання компаній як домінуюча форма прямого іноземного інвестування // Ринок цінних паперів України. — 2004. — № 2—3. — С. 30—34.
5. *Ashcroft B., Love J. H.* Takeovers, mergers and the regional economy. — Edinburg: Edinburg Univ. Pr., 2005. — 218 p.
6. *Auerbach A.* Mergers and acquisitions. — Chicago u.a. Univ. of Chicago Pr., 2006. — 108 p.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2008

УДК 339.137.2

С. Ю. Пахомов, доц.,
кафедри міжнародного менеджменту,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Вступ людства в інформаційну епоху, пов'язану з глобалізацією, змінює саму природу людського існування. Природно, що в цій ситуації радикально змінюється характер суперництва між світами, а не тільки країнами, відбуваються корінні зміни як у феномені конкуренції, так і в системі факторів конкурентоспроможності.

Між тим, складається враження, що в економічній науці, — як у вітчизняній, так і в зарубіжній, — у визначеннях конкуренції продовжують панувати стереотипи минулої епохи, — епо-

хи індустріалізму. Більш того, навіть у передовому, в частині відкриттів, — Заході, в судженнях таких корифеї, як М. Портер інерційно переважають такі підходи до цього явища, які лише частково і, при цьому, достатньо консервативно відображають сьогоденні епохальні зміни в процесах конкуренції.

Так, у вченнях про це явище знову вибудовуються традиційні «ромби» та інші «многокутники», які в кращому випадку залучають у сферу конкурентної проблематики лише постіндустріальні високотехнологічні фактори. І це відбувається в умовах, коли діапазон факторів, що обумовлюють результативність економічної конкуренції, суттєво розширився і вийшов за рамки не тільки виробництва, а й економіки.

Здається, що диверсифікація факторів конкурентоспроможності, навіть якщо нові явища виникли лише на поверхні і не закладені в надрах виробництва, не повинна зводитися до попередніх емпіричних у своїй суті підходів. А для цього потрібен концептуальний перегляд конкурентної проблематики з урахуванням світогосподарських, а також формаційних — планетарного масштабу — змін.

З урахуванням вище сказаного, теоретичною базою для висновків щодо нових факторів конкуренції має використовуватися трактування нинішньої епохи як інформаційної, а не тільки постіндустріальної.

Постіндустріалізм вже вносить у трактування конкуренції багато нового. Однак акцент робиться хоч і на новому, більш високому, але все ж на індустріалізмі, що звужує підходи до конкуренції, обмежуючи її економікою.

Інша справа — входження людства в інформаційну епоху. Процеси інформатизації виходять за межі постіндустріалізму і «вглуб», і «вшир». Важливо для нашого випадку і те, що інформаційна епоха за часовими критеріями (критеріями довгостроковості) набагато пережила постіндустріалізм.

Зв'язок же конкурентоспроможності з інформацією сам по собі викликає дефініцію конкуренції за межі не лише виробництва, але й навіть економіки в широкому сенсі. Почнемо з того, що вже фактор знань, що має все більше значення для конкурентоспроможності, виводить її за кордони економіки як такої. Але і до знань як фактору конкурентоспроможності справа не зводиться. Інформаційна епоха це, — в більш широкому контексті, — продуктивна сила духу і інтелекту. В умовах глобалізації, що розриває національну обмеженість і забезпечує взаємопроникнення різних світів, традиційні фактори

конкурентного успіху, — все частіше пасують перед духовною силою нації, що знаходяться на підйомі. Причому подібне відбувається не як випадковість або якийсь епізод, а у варіанті закономірностей, що проклали собі дорогу в масштабі планети. І навіть оснащення інформацією, що реалізується в технологічному контексті, може поступатись перед зовнішньо-неозброєною силою духу.

Очевидний приклад демонстрації духовного впливу, що забезпечує конкурентні переваги в економіці — це, в першу чергу, феномен планетарної китайської експансії і зростаючого лідерства Китаю.

Дійсно, можливо, щоб Китай, поки що істотно відстаючий від країн Заходу (особливо від США) за всіма науково-визнаними параметрами конкурентоспроможності, неухильно зменшує простір, що відокремлює його від ЄС та США, і вже у видимій перспективі «погрожуює» обігнати Америку. Причому факт випереджаючого розвитку Китаю підтверджує не тільки статистика, але й така авторитетна американська організація, як Національна розвідувальна рада США. Ця рада у вельми важливому аналітичному документі під назвою «Доповідь — 2020», адресованому Конгресу США, прямо визнає зазначені трагічні для Америки реалії. Так, згідно її висновків, глобалізація вже зараз характеризується як азіатська, а не євроатлантична, а перспективне лідерство Китаю, як і Індії, згідно доповіді, настільки очевидно, що ХХІ ст., на відміну від ХХ, буде вже не американським, а китайським сторіччям.

Реалії, у тому числі проілюстровані в «Доповіді — 2020», очевидно свідчать і про зростаюче економічне і фінансове домінування Китаю, і про скорочення розриву в економічних потенціалах Китаю і США.

Відомі й інші авторитетні висновки про втрати лідируючих позицій країнами євроатлантизму. Так, Всесвітня конференція, що проходила під егідою ООН в Ріо-де-Жанейро в 2004 р., у заключному комюніке вимушена була записати: «Євроатлантична раса себе вичерпала, вона сходить з арені».

Виникає природне запитання: на якій основі Китай «переграє» країни Заходу; що забезпечує Китаю певну перевагу в конкурентоспроможності навіть над Сполученими Штатами. Бо ж Китай і зараз, — наздоганяючи США, — поступається цій країні в економічній міці, у тому числі, в розвитку технологічних факторів, особливо високих технологій, які в сучасному світі рішуче визначають конкурентні переваги.

Те саме відноситься до Індії, яка, на відміну від мобілізаційного поведінкового стереотипу Китаю, характеризується енергетичною аморфністю.

Відразу відмітимо, в класичних та інших працях, присвячених проблемам конкуренції, відповідей на ці питання не знайти. До цього ж тема конкуренції країн (а не тільки корпорацій) взагалі мало опрацьована. А те, що ми маємо в працях корифеїв, виглядає блідувато і відповідей на конкурентні парадокси (як у випадку з Китаєм) не дає.

Для підтвердження цієї тези звернемося до об'ємної праці найвідомішого дослідника проблем конкуренції М. Портера «Конкуренція»¹. В главі 6, що називається «Конкурентні переваги країн», наводиться, як здається, детальний аналіз передумов і факторів, що забезпечують конкуренцію країни. В даній главі йдеться про залежність конкурентоздатності тієї чи іншої країни не тільки від економічної конкретики, — такої як галузева структура, макроекономічні показники, здатність промисловості модернізуватися, відсоткові ставки, курси валют і т. і., але й про загальніші засади, такі як роль держави, розвиток знань і наявність високих технологій, експортно-імпортна активність і т. д. При цьому синтезуючим критерієм, що викликає успіх, у кінцевому рахунку у М. Портера виступає продуктивність праці. Поняття, якими, відповідно автору, ми повинні оперувати, — це детермінанти продуктивності і швидкість зростання продуктивності².

Немає сумнівів, що все це має для конкурентоспроможності першочергове значення. Однак як бути, якщо вперед виривається країна, яка «ще вчора» по всім цим важливим для конкурентоспроможності показникам відставала і, раптом, вискочивши «як біс з табакерки», стала демонструвати (як Китай та Індія) випереджаючу конкурентоспроможність, причому, — по якимсь нез'ясованим причинам, де відсутня реальна конкретика.

До речі, і сам автор дає в цьому розділі ілюстрації, коли не спрацьовують здавалося б найнадійніші конкурентні фактори і, навпаки, успіх тієї чи іншої країни досягається «всупереч розуму»³. Більш того, сам автор фундаментально помиляється, коли, враховуючи відсутність надійних передумов для успішності (як

¹) *Портер Майкл*. Конкуренція. — СПб. — М.-К.: Издательский дом «Вільямс», 2002. — С. 495.

²) Там само. — С. 169.

³) Там само. — С. 168—171.

це було в 1990 р.), обрікає на неуспіх країну, яка скоро здивує всіх несподіваним проривом у світові лідери. Так, М. Портер по відношенню до Індії пише: «Чи потрібно вважати конкурентоспроможною країну з низькою вартістю робочої сили? В Індії і Мексиці як заробітна плата, так і вартість робочої сили низькі, але ні одну з них не можна вважати прикладом, вартим наслідування»¹.

Як бачимо, навіть найбільш просунутий дослідник зазначеної тематики по суті обминає питання про ті феномени країн і конкурентоспроможності, які не співпадають із традиційними вченнями про конкуренцію. Причина — не в складностях, а в непізнаності витоків і факторів раптового підйому конкурентоспроможності таких країн, як Китай та Індія, а в хибності самих підходів до проблем конкуренції. Справа в тому, що нинішні переваги країн, — претендентів у лідери, лежать не в площині «ромбів», що вимірюють традиційну «заземлену» конкурентоспроможність, а в сфері високих матерій, таких як енергетика народного духу, що реалізується через цивілізаційні цінності.

А раз так, то засади конкурентоспроможності в таких «незрозумілих» випадках треба шукати не в напрацюваннях вузькопрофільних творців «ромбів», а в ученнях про цивілізації, тобто, треба звертатися до мислителів та вчених, які, звичайно, відсторонені від заземленої конкурентної проблематики. Доторкнувшись же до цих трудів, особливо до трактовок феномена азіатського економічного дива, ми знайдемо аргументи, що з надлишком заповнюють порожнечі в знаннях про конкурентний стрибок нових світових лідерів, — таких як Китай та Індія. До цього ж такий науковий пошук, зорієнтований на «пріоритетність духу над матерією», — дозволяє виділити водночас і вектори поступового сходження зі світового п'єдесталу провідних країн євроатлантичної цивілізації, у тому числі і Сполучених Штатів Америки. В цьому випадку ми розуміємо, що причиною підриву конкурентоспроможності країн євроатлантизму, що наближається, є (в кінцевому рахунку) згасання цінностей протестантизму, на яких останні сторіччя трималось економічне і ціннісне лідерство країн Заходу.

Відмітимо і ту важливу обставину, що вплив на конкурентоспроможність ціннісних факторів (а це — фактори свідомості) не є чимось випадковим. Посилення їх значущості пов'язано з багатьма обставинами, серед яких особливо виділяються, по-перше, розпад колоніальної системи в середині минулого сторіччя і, по-

¹ Портер Майкл. Конкуренція. — СПб. — М.—К.: Издательский дом «Вільямс», 2002. — С. 168.

друге, глобалізація. Розпад колоніальної системи був, звичайно, у цьому сенсі вирішальним. Бо ж звільнення від гноблення колонізаторів супроводжувалось вивільненням енергії і відродженням цінностей, традиційних для цих народів. І ось тут виявилися відмінності не тільки в цінностях як таких, але й у способах їх реалізації на шляху до вибудови драбини успіху.

Вельми диференційним виявився вплив на «успішність», чи «неуспіх» тих чи інших країн і цілих цивілізацій і такого феномену, як глобалізація. Так, могутня, багатократно посилена глобалізацією зовнішньоекономічна експансія домінуючого Заходу, що наклалась на тотальну відкритість, по-різному впливала на різні країни і цивілізаційні світи. Одних (Африка на південь від Сахари; ряд країн Латинської Америки; Україна — від слов'ян) глобалізація, ускладнена західними «спецзасобами», розчавила. Інші (арабо-мусульманський світ) відповіли на удар шляхом поглинання західних країн мігрантами, закріплюючи свою перевагу тероризмом. Треті — Китай, Індія, Японія та інші азіати — вміло закрившись на старті — довели свою ціннісну конкурентну перевагу і, змагаючись на цій основі з Заходом, стали реально претендувати на світове лідерство, відтісняючи Захід.

Так що ціннісні механізми конкуренції в умовах глобалізації виявились неоднозначними. Одні цивілізації, позбавлені переможних цінностей, під могутністю Заходу обвалились; інші розлютились; треті (здавалось би всупереч розуму) не тільки встояли під конкурентними ударами домінуючого Заходу, а й перейшли в успішний контрнаступ.

Звичайно, диверсифікація факторів конкурентоспроможності не зводиться до ціннісних явищ. Як зазначалось, фактором, що суттєво впливає на конкурентоспроможність, виявила себе також інформатизація, яка дуже тісно пов'язана з глобалізацією. Ще раз акцентуємо, що інформатизація не могла не стати силою, що рішуче впливає на конкурентні процеси вже тому, що з нею пов'язано входження людства в нову епоху. Важливо і те, що процес інформатизації виступає не тільки як самодостатній і самоцінний, але й і як трансформуючий економічні відносини, а також як явище, що змінює критерії оцінки успіху. А це вже аспект, що має пряме відношення до конкуренції та конкурентоспроможності.

Імпульси, що трансформують інформацією економічну систему ідуть до економіки не безпосередньо, а опосередковано, через глобалізацію, якій (на відмінність від попередніх феноменів) властиві не тільки міждержавні, а й наддержавні взаємодії, а також

досі небачений динамізм. У результаті глобалізації ця інтеграція відрізняється від своїх попередниць не тільки «кількісно», а й якісно, як щось небувале. Бо глобалізація, — це не просто нове явище, це грони нового, що радикально змінює світосистему як таку. Вирішальна нова якість, принесена в світову систему глобалізацією, — це, перш за все, блискавичність фінансових потоків, що обумовлено саме глобальною інформатизацією. Саме глобальна інформатизація надає фінансовим потокам неможливу раніше рухливість, а також передбачає взаємозалежності між фінансами і виробництвом. Якщо традиційно, на протязі століть, виробництво було первинним, а фінанси — вторинними, то з виходом на арену сучасної інформатизації фінанси стали не тільки вирішально домінувати, але й творити свавілля. Зрозуміло, що подібні зміни знаходять адекватне зміщення акцентів у сфері конкурентоспроможності. Так, у випадку дискомфорту, а то і в разі випадкового «переляку», фінансові потоки можуть своєю «втечею» настільки знеструмити країну, що процвітаюча «ще вчора» економіка стає виснаженою і зруйнованою. Виявляється, що багаторічні спроби стати конкурентоспроможними можуть звестися нанівець одномоментною хвилею фінансового цунамі. І все це, — «продукт» глобалізованої інформатизації.

Розглянемо щодо цього дві різні події, що ілюструють сказане. Перша подія, — розвал СРСР. Якби це трапилося з Радянським Союзом (розпад і перехід від одного ладу до іншого) наприклад, у середині ХХ ст., — економічний потенціал, а відповідно і конкурентоспроможність, могли б перетерпіти кризу, а не «розчинитись» і не зникнути; причому, навіть у випадку руйнівної революції. В умовах же кінця ХХ ст., під безпосереднім впливом фактора інформатизації, економіка Росії, України, а також інших республік буквально обвалилась. І при цьому конкурентоспроможність трансформувалась до невпізнання. Так, якщо «ще вчора» в Україні її символом були найкращі в світі науково-технічні комплекси, то «сьогодні» це технологічно відсталі металургійні заводи. Фактори конкурентоспроможності виявились не тільки розмитими, але й ірраціональними. І як тут бути з «ромбом»?

Причини ж згаданого економічного руйнування, що за своїми наслідками перевищує втрати у Великій Вітчизняній війні, — це збігання фінансових потоків із Росії та інших країн колишнього СРСР на основі інформаційних технологій. Достатньо було політичного і соціального дискомфорту, щоб гроші, конвертовані в долари, збігли в офорти, банки США та інші «тихі гавані», тобто спеціально розставлені пастки. За наявними даними, тільки з Ро-

сії пішло за кордон не менше \$ 800 млрд. І друга за міццю країна в світі відразу стала на якийсь час економічним ліліпутом.

Або інший приклад, — стосовно кризи 1997—1998 рр. Вважається, що вирішальну роль зіграв у цьому (при наявності передумов) Дж. Сорос, який завів свої інвестиційні інтереси в Таїланд, а потім раптово і зовні не мотивовано вивів з цієї країни великі капітали.

Такий вчинок, здійснений досвідченим фінансистом, посіяв паніку серед інвесторів, що стало імпульсом для масового збігу капіталу згідно «ефекту доміно». В результаті почалася і розгорнулася фінансова криза, що захопила величезні масиви країн, — від Південно-Східної Азії, через Росію до багатьох країн Латинської Америки. З'явилося і те, що під впливом фактора інформатизації, вбудованого в глобалізацію, сама природа економічних криз суттєво змінилася. Попередні (доглобалізаційні) кризи були кризами перевиробництва, вони були циклічними, з чітко вираженими фазами. Нині ж, під впливом інформатизації, з'явилися кризи, породжені переважно психологічним фактором.

Масштабні якісні зміни в критеріях конкурентоспроможності пов'язані і з інформатизацією в контексті віртуалізації глобальної економіки. Віртуалізація, це є, по суті створення ірраціонального і штучно «накаченого» інформацією «другого» фінансового світу, що зараз набагато переважає світ реальних грошей. Вже сама ця характеристика свідчить про вихід економічних процесів за межі раціонального хазяйнування, і про вади, в тому числі у сфері конкуренції, що породжені фактором віртуалізації.

Віртуальний фінансовий простір, — це, в першу чергу, сфера, що забезпечує глобальним гравцям спекулятивне збагачення, що виходить далеко за межі природної конкуренції, і за межі реальних економічних переваг. І не випадково, що ТНК, що привласнює доходи через механізми транснаціоналізації (тобто віртуальної глобалізації), в історично стислі терміни (якихось 30—35 років) не тільки фантастично «розплодилися», але й присвоїли більш ніж половину світового ВВП. До цього ж, кожний з них, ще недавно новачків, часто переважає потенціал такої країни, як сучасна Україна. І немає сумнівів у тому, що сам по собі процес настільки швидкого накопичення капіталів такими глобальними гравцями, як ТНК, має підживлення «не з космосу», і не через якесь чудо, а за рахунок реальних багатств країн світової периферії. І саме про це, — про перекачку на свої рахунки коштів і виснаження економік саме периферії, свідчить оснащеність ТНК такими, розрахованими на віртуальність, механізмами, як мере-

жеві структури, — ще одна вагома складова процесу версифікації (тобто «розмноження») факторів конкурентоспроможності.

Мережеві структури, що розглядаються з позицій конкуренції, це не є щось локальне чи фрагментарне. Наявність глобальних мережених структур означає, що, по суті, все світове суспільство стає мережевим і підпорядковується мережевій динаміці з безпрецедентним ростом масштабу інформації. Мережі не тільки пронизують інститути кожного суспільства, але й формують нову економічну і соціальну міфологію. І, звичайно ж, мережева інформація тісно пов'язана з транснаціоналізацією світового господарства і, відповідно, з обслуговуванням гігантських корпорацій (ТНК), а також і мільйонів маленьких і середніх фірм, що знаходяться в них у розпорядженні.

Мережева структуризація глобального економічного простору обумовлює характер протікання майже всіх економічних процесів. У них людино-мережевий комплекс через оператора приймає в реальному часі рішення незалежно від просторового (географічного) розташування об'єкта управління. Таким чином реалізуються задумки управлінського центру, що обумовлюють протікання транснаціональних процесів. При цьому стратегічна установка орієнтована на інтелектуальний капітал, що забезпечує процес присвоєння (а це вирішальний момент конкурентоспроможності) — не тільки за рахунок управлінських функцій, але й за рахунок інновацій і вдосконалення самоорганізації. Це дозволяє безперервно відтворювати нерівний обмін через віртуальну і реальну конкурентоспроможність, що подавляє шанси на успіх традиційних ринкових гравців з їх обезцінним потенціалом. Той факт, що головний успіх у реалізації мережених механізмів визначається інтелектуальною експансією, вирішує, по суті, долю світів, — високорозвиненого і периферії: перший підіймається; другий — знеструмлюється. Бо ж інтелектуальний капітал, домінуючий сьогодні на планеті, вже в 90-ті роки на чотири п'ятих належав ТНК¹.

Характерно і те, що на шляху реалізації мережевими структурами нерівного обміну немає традиційних перешкод, що виходять із тих чи інших країн, оскільки «влада структури стає сильніше самої влади»².

Мережеві структури, що є породженням інформатизації, — це могутній насос викачки багатства високорозвинутими країнами з

¹ Мировая экономика и международные отношения. — № 4. — 1997. — С. 120.

² Кастельс Н. Становление общества сетевых структур. — Новая постиндустриальная волна на Западе. — М., 1999. — С. 65.

країн периферії за віртуальними схемами нерівного обміну. Причому це зовсім не потребує присутності ТНК як такої в тій чи іншій країні. Типовою є картина, коли розробка технологій виконується в одній (як правило, високорозвинутій) країні; виробництво — в іншій, збут — у третій; управління процесом — у четвертій. У всякому разі такі схеми характерні для США.

Пірамідальний (але по формі нібито горизонтальний)¹ характер мережових структур сам по собі визначає верховенство, а значить, — нееквівалентне присвоєння найвищих ступенів ієрархії порівняно з нижчими. Конкуренція між рівнями піраміди ведеться за ресурси; при цьому більша ефективність кожного вище розташованого рівня робить таку конкуренцію «знизу» практично безнадійною для менш розвинених учасників, тобто відбувається виродження конкуренції і закріплення ієрархії, що склалася в піраміді. Перехід на перший, верхній рівень еволюційним шляхом є неможливим. Відрив цього рівня від іншої піраміди стає все більш явним і значимим².

Глобальна структуризація на основі інтенсивної мережової інформатизації передумовлює такий світогосподарський розподіл праці, що розділяє світ на країни, що привласнюють багатство, і країни, що їх втрачають, будучи жертвами нерівного обміну. Саме найвищі ступені мережової пірамідальної ієрархії майже без винятків розташовані в країнах світового авангарду. Доходи ідуть туди ж. Так що інформаційна складова відтворюючого процесу стає джерелом благополуччя країн і без того багатих, і фактором розорення і деградації країн світової периферії.

Суттєве значення набуває інформатизація і як фактор оцінки результативності розвитку і росту економіки тієї чи іншої країни. Для нас, що «пасуть задніх», зручним і найбільш природним для виміру економічного росту є показник ВВП. Але цей показник створює оманне (завищене) уявлення про наші успіхи, в тому числі — про конкурентоспроможність.

Дійсно, при нашому інерційному рості, позбавленому структурно-інноваційних зсувів, такий показник має бути прийнятним. Однак, він підходить тільки для цілей самозаспокоєння. Якщо ж, а це важливо, нам прийдеться співставляти себе з іншими, а також визначити, — рухаємося ми вгору або вниз, то показник ВВП годиться лише для порівняння себе з відсталими країнами.

¹ Трактовка мережених структур як горизонтальних, — це один із способів завалявання хижацького присвоєння. Термін «горизонтальний» часто зовні створює міф про рівність контрагентів, що вступають у мережеву взаємодію.

² Свободная мысль. — № 1. — 2002. — С. 60.

Для країн же передових такий показник себе вичерпав, і це у вирішальній мірі пов'язано з тією ж інформатизацією. Справа в тому, що інформаційні технології, розвиваючись стрибкоподібно, завдяки бурхливому зростанню продуктивності в цій передовій галуззі, постійно дешевіють. А це, природно, призводить до зменшення в цій сфері вартості валу навіть тоді, коли його фізичний показник суттєво зростає.

Особливістю розповсюдження п'ятого (інформаційного) технологічного укладу є винятково високий темп підвищення ефективності його ключового фактору. Швидке зниження вартості одиниці обчислювальної потужності (кожні 2—3 роки змінюється покоління обчислювальної техніки, а потужність комп'ютерів подвоюється кожні 18 місяців)¹ затрудняє можливість виміру зростання цього технологічного устрою через валові показники. Більш адекватне уявлення про його масштаб дають показники застосування інформаційних технологій. Це можна проілюструвати наступним прикладом. У США зайнятість у сфері обслуговування інформаційної техніки збільшилась в 1992—2002 рр. на четверть при незмінній чисельності зайнятості в сфері її виробництва. При тому, що вартісний обсяг виробництва ЕВМ і комунікаційного обладнання скоротився в 1988—2003 рр. більш ніж на 15 %, фізичний обсяг виробництва інформаційних послуг за цей же час виріс вдвоє, а основний капітал галуззі в 1,7 разу².

Як бачимо, з показником ВВП як критерієм розвитку можна спокійно жити лише при умові високодинамічного росту і швидкого вдосконалення. Якщо ж врахувати, що в світі ми не одні, і що є країни значно динамічніші, то оцінювати ріст через показник ВВП — ознака згоди з відсталістю. І якщо вже нам не підходить (через відсталість) запропонований С. Глаз'євим показник ступені застосування інформаційних технологій, то треба хоч би перейти на використання для цілей виміру динаміки росту показника валового доходу, що відображає додану вартість.

Підвищена увага до інформатизації як фактору трансформації економічних процесів і критеріїв конкурентоспроможності необхідна і з причини тривіальної, — тому що швидке зростання інформаційної складової обумовлює різке підвищення значення інформації в створенні вартості нових матеріальних предметів. Так, у вартості автомобіля інформаційні компоненти складають

¹ Стратегія науко-технологического прорыва. Сборник научных трудов / Под ред. Ю. В. Яковца, О. М. Юня. — М.: МФК, 2001.

² Международная экономика. — № 7. — 2007. — С. 27.

біля 70 %¹. Далі, в найближчий час у передових країнах, — по даним академіка НАНУ Володимира Преснякова, 95 % зайнятих будуть працювати в сфері нематеріальних послуг, і лише 5 % — у сфері матеріального виробництва². І взагалі, вважається, що ХХІ ст. буде століттям психології. А це передумова появи нових і нових горизонтів у сфері інформатики. До того ж попереду, — фундаментальні відкриття в галуззі наукового інтелекту.

До речі, на світову арену в якості лідерів виходять і країни, які не мали шансів на успіх, але були адаптивні до сприйняття інформації. Наприклад, Індія.

Сказане, здавалось би, свідчить про рішучу значущість у сучасному економічному середовищі саме інформатизації; у тому числі, — як фактора конкурентоспроможності. Однак це і так, і не так, — бо щось «безтілесне», а саме, — цивілізаційні цінності (як це не дивно), виявляються неспівставно більш дієвими і більш важливими. Причому, в масштабі планетарному, а не локальному.

Справа в тому, що цінності, що реалізуються через культуру, через поведінковий стереотип, через ментальність і життєвий сенс, — це не є (як може здаватись) поверховим, життєво мало значним і розмитим. Згідно вченню великого французького П'єра де Шардена цінності, — це в особистості найбільш глибоке, глибше, ніж гени.

Докази правоти П'єра де Шардена дає вся людська історія; причому особливо це «виявляється на поверхні» саме на історичних віражах, коли для виходу з тяжких ситуацій потрібно переосмислити буття. Нагадаємо, що велич Китаю і його цілісність (при наявності різних мов) на протязі тисячоліть визначалася розповсюдженням у народній масі конфуціанством і даосизмом; що переломний реформаторський успіх Японії (реформи Мейози в 60-ті роки ХХ ст.) визначався своєрідним синтезом конфуціанства і Дзен-буддизму; що затрапезна і відстала колись Європа зробила ривок у своєму розвитку, а Англія стала майстернею світу і володаркою морів за результатами сторічних релігійних війн, і внаслідок реалізації на практиці ідеалів реформаторства; що успіхи США засновувались, в першу чергу, на переселенському ядрі, що ревностно сповідувало протестантську етику.

Сьогодні ж успішний Китай, — ще недавно повністю позбавлений інформаційно-технологічних і фінансових переваг, — ви-

¹ Проблемы информационной экономики. Вып. 5. Национальная инновационная система России: проблемы становления и развития: Сб. науч. трудов / Под ред. Р.М. Нижегородца. — М.: ЛЕНАНД, 2006. — С. 20.

² Зеркало тижня від 22.09.2007.

будовує свою долю і виходить у світові лідери саме за рахунок ціннісного ренесансу, — тобто енергетичного підйому на ґрунті відроджених цінностей конфуціанства і даосизму. Що ж стосується ідейних засад компартії Китаю, що очолює процес розвитку країни, то потрібно і їх (ці ідейні основи) віднести до затребуваних цінностей, гармонійно включених у домінуючий конфуціансько-будисько-даоський синтез. Сумнівів бути не може в тому, що ціннісно-енергетичний підйом, — причина, а економічний потенціал Китаю, що безперервно набирає силу, — є наслідком згаданого духовного ренесансу.

Цінності даосизму і конфуціанства, що підживлюють творчий порив Китаю, конкретні і впізнаванні. На відміну від великих учителів Заходу, відгороджених від народу «башнями із слонові кістки», мудреці Китаю жили серед народу, формували школи для простих людей, і їх мудрість завжди була «розлита» серед народної маси. І якщо для нас, що вчили філософію Гегеля, це була лише обов'язкова вузівська дисципліна, — відразу забута, то в Китаї будь-який селянин мислить категоріями інь та янь, — що є своєрідним еквівалентом гегелівського вчення про єдність і боротьбу протилежностей. Так саме будь-який китаєць є усвідомленим про Дао (життєвий шлях) та інші премудрості.

І серед цих премудростей, яким кожний китаєць неухильно слідує, багато таких, що впорядковують життя, роблять його успішним, і допомагають (на відміну від того, що відбувається у нас) утриматись «на ногах» на крутих поворотах¹.

Так кожен китаєць відчуває відповідальність за усі свої дії перед усіма своїми предками; далі, він сповідує поступовість і наслідування, а в ситуації альтернативності робить вибір «третього шляху», — обирає краще від кожної крайності і поєднує часто «нез'єднанне»². У складних переговорах китайці не знають собі рівних завдяки принципу «м'яке перемагає тверде». До того ж китайці всюди поспівають, але ніде не поспішають. І це лише

¹ Згадаємо, що прощаючись з СРСР, ми першими зруйнували ринково безпомічні, але технологічно унікальні та першокласні високотехнологічні комплекси; що варварський перерив поступовості був зроблений через шокową терапію, що обумовило наше десятирічне падіння і перехід в число найбільш відсталих (поряд з Албанією та Молдовою) країн Європи.

² Так, успіх розвитку економіки Китаю принесло здавалось би неможливе поєднання ринку з компартією. І якщо, наприклад, у Франції лише 35 % громадян — за ринок, то в комуністичному Китаї — 70 %. Успішним виявився приречений, начебто, на провал проєкт поєднання капіталістичного Гонконга з комуністичним Китаєм. Успіх і тут приніс так званий третій шлях, реалізація якого пройшла через проєкт «Одна країна — дві системи».

дещо: подібних посилянь на унікальні поведінкові стереотипи, перероджені цінностями, можна привести дуже багато.

Могутній творчий потенціал був розблокований у Китаї в результаті реанімації конфуціанської практики вирощування і селекції чесного чиновництва.

В умовах, коли Захід все впевненіше являє світу свою руйнівну екстравертність і агресивність, Китай дає приклад мирного співіснування з іншими народами і цивілізаціями, що особливо важливо в умовах тісної взаємодії на основі глобалізації. Так що Китай потенційно виграє там, де потрібно обмежити споживчий апетит; що, з урахуванням кількості представників цієї нації, полегшує долю нашої, травмованої надмірним попитом людства планети. Китай віками вчився пристосовуватись до зовнішнього середовища. На відмінність від євроатлантичної, китайська культура сповідує гармонію і співіснування, що позбавило їх екстремістського націоналізму. Китай ні з ким не веде полеміки стосовно моделі розвитку і способу життя, як це роблять Сполучені Штати. І в той же час стан духовно-енергетичного підйому наділяє його невгамовною цілеспрямованістю і віртуозною підприємницькою ініціативою, а також і лідерськими амбіціями, що закладено в тисячолітній ідентифікації китайцями своєї країни як центру світу.

І тому, в умовах планетарних викликів на успішність, знаходячись в стані ціннісної орієнтації, Китай не може дозволити собі не бути першим. Для нього, переважно через цей глобалізаційний виклик на лідерство, конкурентна боротьба — це не тільки всесвітній успіх, а й ще одна китайська стіна, що попереджує ентропію і гарантує, що Китай залишиться саме Китаєм.

Як бачимо, ціннісний підхід до феномену конкурентоспроможності на прикладі Китаю чітко демонструє пріоритетне значення ціннісного фактору. І Китай не виняток. Можна, навіть, сказати, що там, де нині спостерігається успіх, без домінуючої ролі цінностей справа не обходиться. Очевидним прикладом є ренесанс традиційних цінностей Росії, що зараз підіймається «з колін». Це ж має місце в Бразилії. І, навіть, успіх Індії, де цінності, начебто «сонливі» і життя традиційно носить уповільнений характер, — в основі підйому і зростання позиції національного лідерства лежать знов-таки традиційні цінності (цінності буддизму та індуїзму). Бо ж очевидно, що в лідери цю країну виводить її унікаль-

¹ Відверто проамериканський легендарний прем'єр Сінгапуру Лі Куан Ю, побувавши в Китаї відмітив, що вищі чиновники Китаю не мають собі рівних у світі.

на адаптивність до факторів домінуючої інформатизації. Тобто сама інформатизація, будучи адаптивною до культури Індії зроби́ла могутній інноваційний ривок на основі створення її вмі́льцями унікального інформаційного продукту та інформаційних технологій. І, мабуть, цьому сприяли інтравертність, органічно притаманна індусам, тобто їх звичка медитувати, — і тим самим легко адаптуватись до віртуального простору, а значить, до процесів інформатизації.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2007

УДК.316.422.44:004.422.322

О. І. Олійнич,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПЕРЕВАГИ І ЗАГРОЗИ ТЕХНОГЛОБАЛІЗМУ

В статті досліджено сутність явища «техноглобалізм», розглянуто період виникнення та сучасний етап його розвитку. Автором проаналізовано позитивні та негативні наслідки техноглобалізму, головну увагу зацентовано на економічних, екологічних та соціальних аспектах розвитку суспільства в умовах подальшого поглиблення техноглобалізму.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: техноглобалізм, інформаційна (постіндустріальна) революція, глобальні проблеми людства, електронна автоматизація, роботизація, технічна мутація суспільства.

В теорії «глобалізації» один з ключових термінів є «техноглобалізм», який має свої об'єктивні джерела, рушійні сили розвитку і, відповідно, є природнім історичним процесом. У його основі безперечно лежить НТП, високі технології та інновації, які є визначальними чинниками історичної трансформації суспільства.

На думку професорів Л. Роціуса та В. Д. Сікори, історія техноглобалізму розпочалася з 1977 року, коли Р. Ронштадт (R. Ronstadt) [1] спробував оцінити важливість НДДКР, які проводяться багатонаціональними корпораціями [2, с. 4—5]. Пізніше багато досліджень було опубліковано С. Острі (S. Ostry) та Р. Нельсоном (R. Nelson), Д. Архібугі (D. Archibugi) та Дж. Міхі (J. Michie), які зробили висновок, що техноглобалізм виник та вступив у фазу свого розвитку з 80-х років ХХ ст., одночасно з розгортанням нового етапу НТР, що характеризується як інформаційна (постіндустріальна) революція, при якій почали викори-